

**КРИМІНОЛОГІЧНИЙ ТА КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИЙ ПІДХОДИ ДО
ВИВЧЕННЯ САМОГУБСТВА (СУЇЦИДУ)
ТА ДОВЕДЕННЯ ДО ЙОГО ВЧИНЕННЯ**

ЗМІСТ

АНОТАЦІЯ.....	3
ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ І КРИМІНОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД ДО ВИВЧЕННЯ МЕХАНІЗМУ СУЇЦИДАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ.....	7
1.1 Поняття явища «самогубство» та його законодавча дефініція.....	7
1.2 Система сучасних детермінант доведення до самогубства.....	10
1.3 Латентність та способи протидії факторам злочину «доведення до самогубства».....	17
РОЗДІЛ ІІ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИЙ ПІДХІД ДО ВИВЧЕННЯ «ДОВЕДЕННЯ ДО САМОГУБСТВА» ТА КОЛІЗІЙ У НАЦІОНАЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ.....	20
2.1 Кримінально-правова регламентація «доведення до самогубства» й актуальність такої проблематики	20
2.2 Порівняльний аналіз українського кримінального законодавства із законодавством інших країн	22
2.3 Способи усунення колізій у національному законодавстві з використанням іноземного досвіду.....	26
ВИСНОВКИ.....	28
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	30

АНОТАЦІЯ

У науковій роботі досліджено актуальні проблеми, пов'язані із кримінологічною та кримінально-правовою характеристикою злочину «доведення до самогубства», недоліками й прогалинами у його теоретичному та законодавчому врегулюванні на рівні ст. 120 КК України. В контексті досліджуваної теми детально проаналізовано також норми КК ФРН, Республіки Польща, Республіки Білорусь, РФ.

Актуальність дослідження обумовлена відсутністю належного тлумачення поняття «самогубства» у кримінальному законодавстві України, високим рівнем латентності злочину «доведення до самогубства», а також наявністю недоліків й законодавчих прогалин у його кримінально-правовому врегулюванні, які призводять до складнощів кваліфікації цього суспільно небезпечного діяння у практичній діяльності правоохоронних органів.

Метою дослідження є вивчення з точки зору кримінологічного та кримінально-правового підходів сутності й змісту негативного явища «самогубство» (суїцид) та «доведення до самогубства» як складу злочину, аналіз недоліків й прогалин у їх законодавчому врегулюванні та пошук шляхів удосконалення діючого кримінального законодавства України з цих питань.

Завданнями дослідження є:

- сформулювати комплексну дефініцію поняття «самогубства» для забезпечення належного тлумачення цього явища;
- розкрити й окреслити систему кримінально-правових детермінантів самогубства та виявити окремі суспільно небезпечні діяння, що призводять до його скоєння;
- дослідити рівень латентності злочину «доведення до самогубства» та запропонувати сукупність засобів протидії та попередження вказаного злочину;
- здійснити порівняльно-правовий аналіз національного законодавства з правовими підходами інших держав романо-германської правової системи щодо врегулювання такого складу злочину;

- запропонувати шляхи усунення недоліків та прогалин у національному кримінальному законодавстві, в тому числі шляхом використання досвіду інших держав.

При написанні роботи були використані загальнонаукові і спеціальні методи наукового дослідження. Методологічною основою проведеного дослідження стали основні загальнонаукові методи: діалектичний, аналізу та синтезу, формально-логічний, системно-структурний, порівняльно-правовий та інші.

ВСТУП

Одними з першорядних людських цінностей є життя і здоров'я, які виступають родовим об'єктом у злочинних посяганнях, закріплених в розділі II Особливої частини Кримінального Кодексу України (далі – КК України). Серед таких злочинних посягань, спрямованих на життя і здоров'я особи, досить специфічним різновидом виступає такий склад злочину як «доведення до самогубства», передбачений у ст. 120 КК України. Але при детальному розгляді погляду національного законодавства на зазначене суспільно небезпечне діяння можливо виявити низку прогалин, через які значно ускладнюється процес протидії вказаному злочину. Серед таких прогалин особливо можна виділити те, що дана стаття не охоплює увесь спектр суспільно небезпечних діянь, наслідками яких є скоєння жертвою суїциду, відсутнє правове регулювання правовідносин які виникають за допомогою соціальних мереж, а також відсутнє належне тлумачення суспільно небезпечних наслідків негативного впливу на особу, передбаченого об'єктивною стороною злочину, у зв'язку з чим неможливо повною мірою розкрити характер такої протиправної поведінки як «доведення до самогубства»

Поряд з цим, вказаний злочин має високий рівень латентності, який обумовлений як вже зазначеними чинниками так й іншими факторами, деякі з котрих прямо пов'язані з суїцидальною поведінкою жертви злочину.

У зв'язку з цим комплексне вивчення змісту такого явища як самогубство (суїцид) та детальний аналіз та вивчення структури статті 120 КК України має важливе значення як у кримінально-правовій, так і кримінологічній науці, оскільки негативні наслідки такого процесу як «доведення до самогубства» несуть за собою значну руйнівну дію для українського суспільства.

Актуальність теми дослідження обумовлена відсутністю належного тлумачення поняття «самогубства» у кримінальному законодавстві України, високим рівнем латентності злочину «доведення до самогубства, а також наявністю законодавчих колізій, які призводять до нездатності правоохоронних

органів і судів належним чином врегулювати дані суспільно небезпечні діяння, і серед яких окремої уваги заслуговують відсутність у складі об'єктивної сторони злочину низки суспільно небезпечних діянь, які також призводять до наслідків у вигляді скоєння потерпілим самогубства та відсутністю правового регулювання правовідносин які виникають за допомогою соціальних мереж

Метою дослідження є вивчення з боку кримінології та кримінального права сутності негативного явища «самогубство», суспільно небезпечного діяння, передбаченого статтею 120 КК України «доведення до самогубства» та детальний аналіз законодавчого підходу до врегулювання цього явища для усунення існуючих в ньому колізій.

Завданнями дослідження є:

- сформувати комплексну дефініцію «самогубства» для забезпечення належного тлумачення цього явища;
- розкрити систему кримінально-правових детермінантів самогубства та виявити окремі суспільно небезпечні діяння, що також призводять до скоєння жертвою самогубства;
- дослідити рівень та вид латентності злочину «доведення до самогубства» та проаналізувати чинники, що здійснюють вплив на зростання рівня латентності;
- запропонувати сукупність засобів протидії та попередження вказаного злочину;
- здійснити порівняльно-правовий аналіз національного законодавства з правовими підходами інших держав до врегулювання вказаного злочину, завдяки чому можливо буде усунути присутні в українському законодавстві колізії;
- запропонувати шляхи усунення колізій у національному законодавстві шляхом об'єднання досвіду інших держав.

РОЗДІЛ І

КРИМІНОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД ДО ВИВЧЕННЯ МЕХАНІЗМУ СУЇЦИДАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ

1.1 Поняття явища «самогубство» та його законодавча дефініція.

Фактично самогубство (суїцид) – це будь-який смертний випадок, який вчиняється зусиллями особи по відношенню до самої себе та має низку причин і передумов скоєння, серед яких можливо виділити негативний вплив різних зовнішніх (результати взаємодії людини і його навколишнього середовища, а також делінквентна поведінка інших індивідів, що надає негативний вплив на стан людини) і внутрішніх (особистісні та біологічні аспекти) чинників впливу на стан і життєдіяльність індивіда, які у сукупності приводять в рух прогресію суїцидальної поведінки особи.

Виходячи з цього можна відзначити, що таке явище як самогубство – це складна міждисциплінарна проблема, охоплювана не лише правовими науками, яка потребує суворої послідовності вивчення і приділення уваги кожній із складових частин суїцидального механізму. Відповідно, першим кроком має бути виділення належної дефініції терміну «Самогубство» (як з точки зору правової так й інших наук) для забезпечення його детального і всебічного тлумачення, що дозволить розкрити характер негативного впливу на особу, який викликає її суїцидальну поведінку, а також зміст такої поведінки у цілому.

Отже, розпочавши дослідження, для початку звернемося до дефініції поняття «самогубства» з точки зору аналізу нормативного змісту самої статті 120 КК України «Доведення до самогубства». Хоч вказана стаття і не містить юридичного визначення терміну «суїцид» («самогубство»), але оперуючи її змістом та аналізуючи ч. 1 цієї статті, можна в цілому стверджувати, що кримінальне право розглядає дане явище як «певний результат делінквентної поведінки суб'єктів злочину по відношенню до потерпілого». Також, вказана стаття надає певний перелік протиправних дій у відношенні до «самогубства», серед яких виділяє «жорстоке поводження з людиною, шантаж, примус до

протиправних дій і систематичне приниження людської гідності», а їх наслідками закріплює не тільки суїцид (самогубство), але й суїцидальні спроби (замах на вчинення самогубства) [9]. Отже, виходячи з даних правових положень, в рамках кримінального права можна визначити поняття «самогубство» як умисне позбавлення себе життя або ж замах на таку дію, детерміноване суспільно небезпечною, винною, кримінально караною поведінкою інших суб'єктів. Однак, дане визначення є досить вузьким, оскільки будучи обмеженим лише кримінально-правовими рамками, воно не охоплює інші причини виникнення та розвитку суїцидальної поведінки особи.

У зв'язку з цим, можна вдатися до тлумачення самогубства з більш широкої точки зору, використовуючи кримінологічний підхід, оскільки комплексність кримінологічної науки дозволяє поглянути на дане явище не лише з правової позиції, а й з позиції інших суспільних наук, таких як соціологія та психологія. В результаті цього у межах кримінологічного підходу виникають соціологічні та психологічні погляди на поняття самогубства (суїциду) та його зміст як відповідної категорії. Звертаючись до соціологічного погляду, можна звернути увагу на дослідження Е. Дюркгейма, який виділяв головною причиною суїциду самотність людини, а також давав визначення цього явища через уявлення про три типи самогубства: 1) Егоїстичне – як результат сепарації людини від основних соціальних інститутів і тиску особистих прагнень, які неможливо задовольнити відразу (крайній розвиток індивідуалізму); 2) Альтруїстичне – результат абсолютної залежності особистості від суспільства, заохочення жертвовності соціальною культурою (недостатня розвиненість індивідуалізму); 3) Аномічне – результат порушення рівноваги в суспільстві під впливом різних криз, в результаті чого індивід відчуває свою громадську неповноцінність [5, с. 211–212].

В рамках психологічного погляду й науки психології, одним з фундаментальних уявлень про самогубство стало його визначення З. Фрейдом. У своїй праці «Скорбота і меланхолія», Фрейд здійснив поглиблений аналіз суїциду (самогубства) і визначив його як «прояв інстинкту смерті,

спрямованого на себе», ґрунтуючись на своїй теорії про амбівалентність людських почуттів, а також на власному виведеному поданні про існування в людині двох основних потягів: 1) Ероса – сексуального потягу, який виступає інстинктом життя; 2) Танатоса – потягу і інстинкту смерті, які знаходяться в постійному конфлікті один з одним [24, с. 78].

Продовжуючи міркувати з точки зору психологічного підходу, необхідно зупинитися і на питанні вивчення структури психіки людини. Так, Ерік Берн, ґрунтуючись на ідеях Фрейда, розглядав психіку людини як систему що складається з трьох основних елементів, що походять з первинного Лібідо і Мортідо: Его, Ід і Суперего, а так само з рушійної сили, вираженої в прагненні до розвитку і адаптації (Берн називав її «фізис», посилаючись на вчення давньогрецьких філософів) [4, с. 104–107]. Найбільший інтерес в даному випадку буде представляти «Ід», що складається з основних прагнень людини у вигляді «Лібідо», як прагнення до творення і «Мортідо», як прагнення до руйнування. Способом прояву даних психічних напружень є агресія, яка може бути спрямована як зовні так і на самого індивіда. Саме крайністю напруги «Мортідо», спрямованого всередину, і є самогубство. Також напруги «Ід» можуть виражатися як в активній, так і пасивній формі. У разі «Мортідо», на активну форму виступатиме «звернення об'єкта у втечу», а пасивної – «втеча від об'єкта», і самогубство виступатиме абсолютною формою втечі. Отже, самогубство в психології можна розуміти як форму аутодеструктивної поведінки, яка виражена у вигляді сильного прояву деструктивної психічної енергії індивіда шляхом аутоагресії або як результат пасивної реакції «Мортідо» на зовнішній подразник.

Також слід зауважити, що з розвитком медицини і інтеграції досягнень науково-технічного прогресу в її сферу були висунуті думки про значний вплив структури головного мозку людини і генетичної схильності під впливом екзогенних факторів на виникнення і розвиток суїцидальної поведінки, що відкрило абсолютно новий (медичний) погляд на самогубство. За психогенетичним підходом, що розкривався в працях В. А. Розанова,

«суїцидальна поведінка» визначалася як специфічна для людини поведінка, що включає в себе суїцидальні думки, тенденції, наміри, висловлювання, спроби і завершений суїцид, і корелює з такими видами поведінки, як аутоагресивна поведінка (агресія, спрямована на самого себе) і аутодеструктивна поведінка, куди прийнято включати певні стилі життя з саморуйнівними проявами (адикції, занедбаність, зневага до свого здоров'я і так далі) [25]. Серед причин і умов Розанов В.А. приділяв особливу увагу саме біологічним, а серед них – генетичним маркерам суїцидальної поведінки [22, с. 92].

Отже, об'єднуючи вище перелічені погляди, можна, у рамках кримінологічного підходу, спробувати вивести і суто «кримінологічне» (з термінологічним доповненням від інших суспільних наук) визначення суїциду (самогубства) – це форма аутодеструктивної поведінки, яка полягає в прояві шляхом аутоагресії найсильнішої напруги деструктивної психічної енергії, що виникла під тривалим впливом системи загально соціальних, кримінально-правових, особистісних і біологічних детермінантів, і виражена в умисному позбавленні або ж замаху на позбавлення себе життя, здійснюваному найбільш прийнятним для конкретної культури способом. У такій комплексній теоретичній дефініції «самогубства» можливо охопити весь набір психологічних, фізіологічних та інших чинників, що формують своїм негативним впливом суїцидальний образ дій індивіду [24]. Наступним кроком стане розкриття детермінантів (причини і умов) вчинення самогубства.

1.2 Система сучасних детермінант доведення до самогубства.

Детермінанти вчинення самогубства представляють собою систему негативних взаємообумовлених зовнішніх і внутрішніх факторів, що здійснюють тривалий вплив на різні аспекти життєдіяльності людини і тим самим провокують виникнення і розвиток її суїцидальної поведінки. Такій системі детермінантів властива своя особлива структура. Як правило, найбільш пріоритетні на сьогоднішній день моделі охоплюють три основні виміри – соціум, «індивідуум і особистість» і біологічні схильності [2]. Проте, даний

перелік потребує умовного розширення для внесення додаткової точності у цю систему. У зв'язку з цим ми виділяємо структуру детермінантів, що складається з двох основних груп – зовнішньої і внутрішньої, які, в свою чергу, поділяються, на властиві їм підгрупи. Група зовнішніх факторів включає в себе загальносоціальну і кримінально-правову підгрупи, що охоплюють два середовища: соціум та мікросоціум. А група внутрішніх чинників – особистісну (яку складає сукупність елементів психіки та моделей поведінки індивіда, таких як: аутоагресивність та схильність до аутодеструктивних форм поведінки, специфічні когнітивні стилі, слабкий контроль Его і т. п.) і біологічну (що складається з психофізичних даних індивіда, темпераменту, нейробіологічних механізмів та процесів та з генетичних факторів) підгрупи.

В рамках нашого дослідження найбільшої уваги заслуговує саме кримінально-правова підгрупа, однак перед тим як розкрити її, необхідно зупинитись на іншій групі зовнішніх детермінантів – загальносоціальній, до якої відносяться фактори, що є безпосередніми негативними аспектами соціальної структури суспільства та здійснюють опосередкований вплив на людей. Загальносоціальними детермінантами виступають: швидкий темп сучасного життя, соціальна парадигма, направлена на обмеження проявів індивідуалізму людини та «соціальне відторгнення». Кажучи додатково про «відторгнення», хотілось б згадати погляд Є. Л. Стрельцова на зазначене явище. Він описував його як відторгнення людини з боку різноманітних соціальних інститутів, які є складовою частиною державної «конструкції», і яке здійснюється у різних формах [21, с. 12].

Кримінально-правова підгрупа складається з детермінантів, що, на відміну від більшості загально соціальних детермінантів, виникають в результаті прямого впливу одних індивідів на інших. При цьому, такий вплив є навмисним, охоплюється жорстоким, аморальним характером спрямування, в зв'язку з чим тягне за собою суспільно небезпечні наслідки. З об'єктивної сторони складу злочину «Доведення до самогубства», передбаченому у ст. 120 КК України, такі детермінанти визначаються в формі «жорстокого поводження

з людиною, шантажу, примусу до протиправних дій і систематичному приниженні людської гідності». При цьому слід зауважити, що перераховані в об'єктивній стороні детермінанти можуть проявлятися у різних формах. Так, «жорстока поведінка» може проявитися у безжальних, грубих діях винного, які спричиняють потерпілому фізичні чи психічні страждання – мордування, позбавлення їжі, ліків, води, сну, одягу, житла, систематичне нанесення тілесних ушкоджень чи побоїв, примушування до вчинення дій сексуального характеру тощо; «шантаж» виражається як в погрозах викриттям, повідомленням відомостей, які компрометують особу, так і в погрозах заподіянням іншої шкоди, залякування з метою створити вигідну для себе обстановку, поставити потерпілу особу в залежне становище; «примус до протиправних дій» означає домагання від іншої особи шляхом погроз, насильства чи інших подібних дій, вчинювати які заборонено чинним законодавством; «систематичне приниження людської гідності» полягає, зокрема, у багаторазових образах, глуmlinні над потерпілим, цькуванні, поширенні клеветницьких вигадок, іншому принизливому ставленні.

Проте, варто вказати, що даний перелік протиправних дій не є вичерпним, оскільки існують й інші, суміжні за характером, дії, які прямо тягнуть за собою суспільно небезпечні наслідки у вигляді вчинення жертвою самогубства і не передбачені статтею 120, у чому і виражена її недосконалість

По-перше одним з таких діянь є **релігійний вплив** на індивідів з боку радикально налаштованих, деструктивних сект і культів. У КК України це розкривається в ст. 181 «Посягання на здоров'я людей під приводом проповідування релігійних віровчень чи виконання релігійних обрядів». Сам по собі, даний вид впливу характеризується поєднанням в собі різних механізмів як психологічного так і фізіологічного впливу (монологічність, колективізм, емоційність, контраргументація, а також зниження опору шляхом позбавлення білкової їжі, обмеженням годин сну тощо). І орієнтовані ці механізми, як правило, на осіб з розірваними або з ще не сформованими соціальними зв'язками [1]. В цілому ж такий вплив направлено на формування у індивідів

спотвореного уявлення про навколишню дійсність і значущості власного життя, а також на зведення до мінімуму індивідуалізму та заохочення жертвовності. У зв'язку з цим, члени секти, переслідуючи мету свого нового світогляду, можуть добровільно здійснювати як різні злочини (наприклад, члени екстремістської тоталітарної деструктивної секти «Аум Сінрікьо», які вчинили 20 березня 1995 року терористичний акт за допомогою отруйного газу зарин в токійському метро), так і ритуальні самогубства. Прикладом, найбільш знайомим і близьким для України, секти, члени якої вчинили спробу ритуального самогубства, є заснована Юрієм Кривоноговим і Марією Цвігун в 1990-1991 роках в Києві деструктивна тоталітарна секта «Біле братство». Так, восени 1993 року в Києві була здійснена спроба масового самогубства членів цієї секти, масових заворушень і захоплення громадських будівель, яку припинили правоохоронні органи, в результаті чого було затримано 616 осіб. І незважаючи на той факт, що подібній події вдалося запобігти, необхідно враховувати ризик повторення ритуальних суїцидів з боку інших, схожих за поглядами, культів (наприклад, члени секти «Небесні врата», які вчинили масове самогубство в Сан-Дієго 26 березня 1997 року та змогли реалізувати свій задум).

Наступним видом діянь, прямо не передбачених статтею 120 КК, є **сімейне насильство** по відношенню до дітей з боку їх батьків. Визначення змісту сімейного насильства можна сформулювати із положень Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» відповідно до якого, домашнє насильство – це діяння (виражене дією або бездіяльністю) фізичного, сексуального, психологічного чи економічного насильства, скоєного в сім'ї або в межах місця проживання; або між родичами; або між колишніми або нинішніми подружжям; або між іншими особами, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю...а також погрози скоєння таких діянь [20]. Тривале здійснення такого виду насильства має травмуючий характер і здатне спричинити за собою ряд різних суспільно небезпечних наслідків, зокрема – здійснення потерпілим самогубства. У зв'язку з цим, можна провести паралель зі статтею «Доведення до самогубства», і з точки зору теоретичного аналізу

виділити в складі такого злочину певні новоутворення: 1) сформулювати новий додатковий прояв об'єктивної сторони у вигляді сімейного насильства; 2) визначити факультативне посилення на спеціальну категорію потерпілих, яким може виступати дитина (малолітня особа); 3) виокремити спеціальний суб'єкт злочину у якості якого виступатимуть батьки такої дитини (малолітньої особи), поведінка яких з суб'єктивної сторони може виступати і в формі необережності (оскільки ставиться під сумнів можливість наявності у батьків бажання настання таких суспільно небезпечних наслідків як самогубства по відношенню до їх дитини). При цьому, на нашу думку, варто зосередити увагу на категорії «дитина» і конкретизувати її у якості потерпілого за ст. 120 КК України в силу наступних аргументів: 1) статтею 120 умовно передбачено причинно-наслідковий зв'язок між сімейним насильством і наслідками у вигляді вчинення жертвою самогубства щодо повнолітніх фізичних осіб, а спеціальна кваліфікація вчинення даного злочину батьками по відношенню до своїх дітей відсутня; 2) діти є набагато більш уразливими до такого роду насильства, так як знаходяться на стадії активного розвитку своєї психіки, в зв'язку з чим подібний негативний вплив може заподіяти їм набагато більшої шкоди ніж повнолітній особі; 3) діти є повністю або ж дуже залежними від своїх батьків і не мають інших остаточно сформованих соціальних зв'язків, що очевидно ставить їх в беззахисне становище перед батьками як суб'єктами такого злочину. Через це доведення батьками до самогубства дітей має високий ступінь латентності, хоча з точки зору попередження та запобігання даного кримінально-правового детермінанта спостерігається більш позитивна тенденція. Це виражено як у наявності вже вищезазначеного Закону «Про запобігання та протидію домашньому насильству», так і в існуванні ряду норм в КК України, які передбачають відповідальність батьків за скоєння злочину по відношенню до їхніх дітей (наприклад, ст. 166 КК «Злісне невиконання обов'язків по догляду за дитиною або за особою, щодо якої встановлено опіку чи піклування»).

Окремо зазначмо, що на виникнення цього виду кримінально-правових детермінантів може вплинути таке фонове явище як сімейне неблагополуччя. У літературі наводиться різна класифікація неблагополучних сімей, однією з яких є класифікація Г. М. Миньковського, який поділяє всі сім'ї на види з тих підстав, що батьки: 1) не можуть, в силу тих чи інших обставин, або не вміють виховувати своїх дітей; 2) не хочуть виховувати своїх дітей, негативно впливають на них своєю поведінкою [17, с. 10].

Нарешті, у якості детермінанту можна виділити таке сучасне явище як «булінг», який буде швидше виступати прикордонною причиною скоєння самогубства у дітей. Загалом, під «булінгом» розуміється прояв дискримінації дитини або ж дорослої особи, виражений в фізичних і психічних формах насильства [11]. Також булінг охоплюється різноманітними формами прояву, а саме: фізичною (полягає в заподіянні шкоди здоров'ю або майну жертви булінгу), словесною (включає образи, знущання чи інші висловлювання, що принижують людську гідність жертви), соціальною (формування мікросоціального відчуження та статусу «вигнанця» («ізгоя») у жертви, а так само поширення наклепу на жертву), письмовою (при якій характер дій є аналогічним до словесної форми, але здійснюється шляхом написання записок тощо) та кібербулінгом (що відбувається через приниження людської гідності й інших видів знущань над жертвою, що здійснюються з використанням інформаційно-телекомунікаційних мереж).

Мотиваційною основою даного явища («булінгу»), як правило, виступають почуття заздрості, ворожості, бажання помсти, жага самоствердження, домінування, боротьба за соціальний статус або навіть спрага у задоволенні деструктивних психічних напружень (природних або девіантних), направлених назовні. Проте, більшість вчених вважають, що суть булінгу полягає не в самій агресії або злості кривдника, а в почутті презирства, відрази агресора до жертви [14, с. 177].

Також, за своєю конструкцією, «булінг» має специфічну соціальну структуру, що має складатися із трьох основних елементів: агресор (bully),

жертва і спостерігач. Агресор і жертва, в свою чергу, мають характерні їм ознаками. Так, «bully» володіє сильною потребою до домінування і «підпорядкування» собі інших осіб, є імпульсивною, запальною особистістю, часто є зухвалим і агресивним у своєму ставленні до дорослих (в першу чергу по відношенню до батьків і вчителів), не виявляє симпатії до своїх жертв. Якщо агресором виступають хлопці, то вони зазвичай перевершують фізично своїх однолітків [16, с. 59]. Типові жертви булінгу є похлихливими, уразливими, замкнутими соромливими особистостями. Вони часто тривожні, невпевнені в собі, нещасні і володіють низькою самооцінкою, схильні до аутоагресії (частіше за своїх ровесників думають про самогубство і схильні до депресії) [16, с. 59].

Варто відзначити, що булінг є груповим явищем (можна сказати «стадним»). При здійсненні агресором негативного впливу на жертву, інші учні, на яких не спрямований булінг, схильні до наслідування (повторювання) поведінки агресора, що може бути спровоковано або бажанням самоствердження або через страх опинитися на місці жертви й не стати жертвою (таким чином проявляється «стадний інстинкт»).

Що ж до правового регулювання даного потенційного детермінанту самогубства, то варто зазначити, що з недавніх пір даний вид впливу став протиправним і за нього передбачена адміністративна відповідальність у ст. 173-4 КУпАП «Булінг (цькування) учасника освітнього процесу». Вказане адміністративне правопорушення визначається наступним чином: «діяння учасників освітнього процесу, які полягають в психологічному, фізичному, економічному, сексуальному насильстві, в тому числі з використанням електронних комунікацій, що вчиняються по відношенню до малолітньої чи неповнолітньої особи або такою особою стосовно інших учасників освітнього процесу, внаслідок чого могла бути чи була заподіяна шкода психічному або фізичному здоров'ю потерпілого» [12]. Проте, дане явище може придбати кримінально-правовий характер, якщо в зв'язку з тривалістю і силою даного

негативного впливу настали суспільно небезпечні наслідки у вигляді, наприклад, здійснення жертвою самогубства.

1.3 Латентність та способи протидії факторам злочину «доведення до самогубства».

Ще одним значним аспектом злочину, закріпленого в статті 120 КК України, є його високий рівень латентності (в першу чергу природної), який обумовлений характером негативного впливу на індивіда, закріпленого в диспозиції статті 120 КК України, так як систематичне жорстоке поводження з людиною, шантаж, примус до протиправних дій і систематичне приниження людської гідності в рівній мірі сприяють формуванню у жертви почуття страху і безпорадності перед правопорушником. В окремих випадках у жертви також виникає почуття сорому, яке може виступати як похідне від відчуття власної безпорадності або бути обумовлено відомостями, які правопорушник загрожує розкрити. Таким чином, у потерпілого виникає комплекс психічних стримуючих чинників, що перешкоджають виявленню та попередженню даного злочину. Крім цього, саме вчинення протиправних діянь, у більшій своїй мірі, не проявляється відкрито, і через нерозвинену правової культури населення частково втрачає своє суспільно небезпечне значення в очах суспільства, що значно ускладнює процес їх виявлення.

Враховуючи високий рівень латентності «доведення до самогубства» та розгалужену варіацію детермінант його вчинення, варто запропонувати певну систему заходів протидії та профілактики даного злочину, що б мінімізували його прояви у суспільстві.

По-перше, із законодавчої точки зору необхідно поліпшити існуюче юридичне тлумачення такого явища як «самогубство» у відповідній теоретичній дефініції, оскільки це сприятиме процесу предикції самогубства на юридичному рівні.

По-друге варто розширити і конкретизувати перелік протиправних діянь у ст. 120 КК України, які фактично виступають «детермінантами» вчинення

самогубства, доповнити їх сучасними конструкціями, наприклад щодо «сприяння (допомоги) у вчиненні самогубства». З практичної точки зору це забезпечить повноту юридичної кваліфікації даного злочину і полегшення процесу виявлення і попередження певних його форм.

По-третє для протидії кримінально-правовим детермінантам і окремим факторам латентності «доведення до самогубства» необхідно вдатися до ряду заходів, пов'язаних із підвищенням ефективності діяльності правоохоронних органів. Так, розширення кадрового складу і підвищення рівня професіоналізму співробітників правоохоронних органів спричинить за собою підвищення ефективності процесу боротьби з даним видом злочину і його сучасними різновидами («релігійним впливом», «сектантством», «сімейним насильством», «булінгом»). Зокрема, збільшення штату співробітників для роботи у вказаному напрямку полегшить процес підтримання правопорядку і сприятиме оперативному і своєчасному втручання в кризові ситуації, а підвищення професіоналізму поліпшить сам процес виявлення і протидії злочинності, що також знизить рівень латентності даного злочину. Що ж до окремих проявів такого злочину у формі «релігійного впливу», основними заходами протидії зазначеного явища виступатимуть контроль і моніторинг як колишніх членів деструктивних тоталітарних сект так і діяльності нових подібних утворень (подібний досвід є в Японії, де Головне слідче управління Міністерства юстиції в свою основну функцію включає контроль за діяльністю колишніх членів секти «Аум Сінрікьо»). У випадку з сімейним насильством, основними заходами будуть виступати оперативне втручання правоохоронних органів в кризові побутові сімейні ситуації, ліквідація низького рівня правової культури населення і продовження тенденції, пов'язаної з поліпшенням правового регулювання протидії насильству в сім'ї, а в разі «булінгу» – моніторинг правоохоронними органами навчальних закладів, осуд насильства як способу життя та розв'язання конфліктів, а також інструктаж учнів та викладачів щодо способів протидії при виявленні ознак булінгу.

По-четверте, для ефективної роботи правоохоронних органів у напрямку протидії самогубствам і доведенням до них необхідне забезпечення належної системи зв'язку (повідомлень) від населення, шляхом створення анонімних гарячих ліній й інтернет-порталів допомоги жертвам такого протиправного впливу. Зазначений профілактичний вплив на жертв сприятиме зниженню рівня їх віктимної поведінки. Також важливим є створення реабілітаційних центрів для жертв протиправного суїцидального впливу, що сприятиме стабілізації соціальної структури суспільства шляхом поліпшення психічного стану осіб, які постраждали від протиправних діянь правопорушників-агресорів.

У зв'язку з тим, що «доведення до самогубства» як склад злочину відноситься до групи насильницької злочинності буде цілком актуальною і традиційна (з точки зору кримінології) система заходів попередження насильницької злочинності, що складається з групи загальних і спеціальних заходів. До загальних заходів належать: нейтралізація, ослаблення або усунення чинників, які призводять до зниження рівня життя соціально незахищених громадян; організаційно-управлінські заходи в правоохоронній та економічній сферах, пов'язані з оптимізацією правоохоронної діяльності; формування у членів суспільства морально правильних позицій, спрямованих на повагу до загальнолюдських цінностей; забезпечення засудження в інтернет-мережах та ЗМІ аморальної насильницької поведінки як способу життя та розв'язання конфліктів тощо. Спеціальні заходи, в свою чергу, полягають в: оперативному втручанні правоохоронних органів у кризові побутові, сімейні, освітні та інші ситуації, з яких зароджуються насильницькі злочини та у своєчасному реагуванні на такі правопорушення; проведенні інформаційно-виправних робіт, наданні психологічної допомоги особам, схильним до насильницьких злочинів та особам, які мають схильність до фонових явищ; попередженні криміногенного впливу насильницьких рецидивістів й професійних злочинців на інших осіб тощо. Проте, звичайно, присутні й інші проблеми, прямо пов'язані зі стагнацією національного законодавства та його невідповідністю сучасним реаліям, про що піде мова у другому розділі.

РОЗДІЛ II

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИЙ ПІДХІД ДО ВИВЧЕННЯ «ДОВЕДЕННЯ ДО САМОГУБСТВА» ТА КОЛІЗІЙ У НАЦІОНАЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ

2.1 Кримінально-правова регламентація «доведення до самогубства» й актуальність такої проблематики.

Оскільки найважливішу роль у процесі запобігання злочинності відіграє наявність належного правового регулювання та регламентації відповідних суспільних відносин, на окрему увагу заслуговує саме погляд національного законодавства щодо злочину «доведення до самогубства» та структура відповідної статті, яка використовується при кваліфікації такого суспільно небезпечного явища. У зв'язку з цим, варто звернутись до кримінально-правового підходу для детального аналізу структури однойменної статті. Так, в КК України, суспільно небезпечне діяння у формі доведення до самогубства викладено в статті 120 «Доведення до самогубства», яка складається з трьох частин та має наступний зміст:

1. Доведення особи до самогубства або до замаху на самогубство, що є наслідком жорстокого з нею поводження, шантажу, систематичного приниження її людської гідності або систематичного протиправного примусу до дій, що суперечать її волі, схиляння до самогубства, а також інших дій, що сприяють вчиненню самогубства, - караються обмеженням волі на строк до трьох років або позбавленням волі на той самий строк.

2. Те саме діяння, вчинене щодо особи, яка перебувала в матеріальній або іншій залежності від винуватого, або щодо двох або більше осіб, - карається обмеженням волі на строк до п'яти років або позбавленням волі на той самий строк.

3. Діяння, передбачене частинами першою або другою цієї статті, якщо воно було вчинене щодо неповнолітнього, - карається позбавленням волі на строк від семи до десяти років [9].

Такий злочин з точки зору свого юридичного складу має наступну структуру: 1) Об'єктом доведення до самогубства виступає життя та здоров'я потерпілої особи, яким потерпілий самостійно (власними діями) заподіює шкоду; 2) Об'єктивна сторона виражається у формі наступних дій злочинця: а) систематичного протиправного примусу потерпілої особи до дій, що суперечать її волі; б) систематичного приниження людської гідності потерпілого; в) шантажу; г) жорстокого поводження з потерпілим. Наслідки ж таких дій мають обов'язково виражатися у формі суїцидального акту: а) самогубства чи б) замаху на самогубство. 3) Суб'єкт цього складу злочину є загальним, тобто ним виступає особа, яка досягла 16 років і є осудною; 4) З суб'єктивної сторони у даному злочині вина може бути виражена як у формі умислу, так і у формі необережності. Особа може бажати настання наслідків у вигляді самогубства потерпілого або замаху на самогубство, не бажати, але свідомо їх припускати чи легковажно розраховувати на їх відвернення, або ж не передбачати можливості таких наслідків, за умови, що вона могла і повинна була це передбачити.

Також слід виділити основні кваліфікуючі ознаки цього складу злочину, такі як: а) перебування потерпілого в матеріальній або іншій залежності від винуватого, б) дії щодо двох або більше осіб, в) діяння, передбачене частинами 1, 2 цієї статті, якщо воно було вчинене щодо неповнолітнього.

Виходячи з вищевикладеного аналізу складу злочину «доведення до самогубства» виникає наступний спектр проблем, що постають при застосуванні таких норм у практичній діяльності і значно ускладнюють процес запобігання вказаному злочину:

1. Дана стаття не охоплює увесь спектр суспільно небезпечних діянь, наслідками яких є скоєння жертвою суїциду.

2. Відсутня кваліфікуюча ознака щодо діяльності організованих груп і загалом організаційної діяльності, направленої на доведення жертв до здійснення самогубства.

3. Відсутнє правове врегулювання злочинної поведінки у подібних ситуаціях, що здійснюється з використанням (за допомогою) соціальних мереж.

Вказаний перелік теоретичних і практичних недоліків ознаменовує прогалини у національному кримінальному законодавстві та відповідні колізії у практичному застосуванні норм ст. 120 КК України. Окрім цього, це призводить до неможливості правоохоронних органів розслідувати окремі випадки доведення до самогубства, складнощів у формуванні доказової бази кримінальних проваджень (за відсутності належних відомчих інструкцій з розслідування такого роду злочинів) і неможливості винесення судами реальних обвинувальних вироків за відсутності відповідних узагальнень (пленумів) судової практики з цього напрямку. Доказами таких теоретичних і практичних недоліків слугує статистика кількості винесених вироків судами України щодо злочину «доведення до самогубства», згідно якої із 2010 року по сьогодні було винесено усього 11 вироків по всій Україні за ст. 120 КК.

У зв'язку з цим, належним, крім загального теоретичного й практичного аналізу, буде також звернення до компаративістського методу порівняльно-правового аналізу законодавства зарубіжних країн романо-германської правової системи щодо врегулювання даного спектру питань. За результатами такого порівняльно-правового аналізу можливо буде також надати рекомендації щодо покращення чи деякої модернізації національного кримінального законодавства.

2.2 Порівняльний аналіз українського кримінального законодавства із законодавством інших країн.

Оскільки законодавство нашої країни не спроможне регулювати великий спектр дій, які можуть схилити жертву до скоєння суїциду (самогубства), треба звернути увагу на законодавство деяких інших країн романо-германської

правової системи. У якості прикладів ми обрали законодавства Німеччини (ФРН), Республіки Польща та Республіки Білорусь.

Згідно з КК Німеччини (ФРН) початково слід звернути увагу на розділ 216 «Вбивство за запитом», в якому зазначається, що «кожен, хто змушений вчинити вбивство за виразним та серйозним проханням загиблих, підлягає покаранню у вигляді позбавлення волі на строк від шести місяців до п'яти років». Крім того, варто проаналізувати і розділ 217 «Сприяння самогубству як повторне переслідування», де вказується: «Той, хто має намір допомогти іншій особі вчинити самогубство, надає, закупає або організовує можливість для цієї особи зробити це, чиї дії призначені як повторне переслідування, понесе покарання у вигляді позбавлення волі на строк не більше трьох років або штраф» [13]. Також, окремо, в німецькому кримінальному законодавстві виділяють й суїцидальні дії, які направлені на дітей, що передбачено в розділі 176b: «жорстоке поводження с дітьми що призводять до самогубства» [13], покаранням за що буде довічне позбавлення волі або ж не менше десяти років.

Тому, виходячи з вищевикладеного, можливо зазначити, що німецьке законодавство має інший підхід до діянь, за які особа буде підлягати кримінальній відповідальності, а також, перш за все, в законодавстві Німеччини окреме місце приділяється діянням, які направлені щодо неповнолітніх осіб. Окрім цього, німецьке законодавство передбачає такі форми діянь як: вчинення вбивства за виразним та серйозним проханням загиблої особи, та допомога загиблому у скоєні суїциду.

Переходячи до КК Республіки Польща можна побачити, що в ньому присутні статті, в яких закріплюються діяння в формі прохання та надання допомоги в скоєні самогубства, а саме у статті 150, де зазначається: «Хто здійснює вбивство людини на його прохання і під впливом співчуття до нього, підлягає покаранню в позбавленні волі на строк від 3 місяців до 5 років. У виняткових випадках суд може застосувати надзвичайний пом'якшення покарання і навіть відмовитися від його призначення». Також у статті 151 КК Республіки Польща закріплюється наступне: «Хто шляхом умовлянь або

надання допомоги доводить людину до замаху на своє життя, підлягає покаранню позбавленням волі на строк від 3 місяців до 5 років» [13]. Окремо слід звернути увагу на те, що в законодавстві Республіки Польщі виділяють ще одну форму в доведенні до суїциду – «умовляння потерпілої особи».

Якщо ж звернутись до законодавства країн СНД, то наприклад в законодавстві Республіки Білорусь окрім схожої статті 145 з нашою статтею, є ще й стаття 146 КК «Схиляння до самогубства», де зазначається наступне:

«1. Умисне збудження в іншої особи рішучості вчинити самогубство, якщо особа покінчила життя самогубством або зробила замах на нього (схиляння до самогубства), - карається виправними роботами на строк до двох років або позбавленням волі на той самий строк.

2. Схиляння до самогубства двох або більше осіб або свідомо неповнолітнього - карається обмеженням волі на строк до чотирьох років або позбавленням волі на строк до п'яти років» [12]. Тобто дана стаття передбачає таку форму дії як умисне збудження у іншої особи рішучості щодо вчинення самогубства.

Враховуючи усе вищевикладене можливо зробити висновок, що у кримінальному законодавстві розглянутих країн романо-германської правової системи існує описання різновиду об'єктивної сторони доведення до самогубства у формі сприяння (КК ФРН), умовляння й схиляння до вчинення самогубства. Виходячи із аналізу кримінального законодавства вищерозглянутих країн можна стверджувати, що проблеми використання Інтернету (соціальних телекомунікаційних мереж) та організованої злочинності у «доведенні до самогубства» залишилися не розкрити на нормативному рівні. Дані країни також як і Україна не забезпечують правове врегулювання цих питань, тому потрібно звернутися до подальшого пошуку для винайдення прикладів їх можливого охоплення. Певний досвід із цих питань можна побачити у КК РФ, оскільки ця країна, очевидно, на федеральному рівні зіткнулась із такого роду організованою злочинністю, діяльність якої була направлена на масове збудження у людей бажання до

суїциду за допомогою соціальних мереж, та була сконцентрована у так званих «Групах смерті». І для того, щоб урегулювати дану проблему РФ, очевидно, була змушена розробити ряд статей КК, які спрямовувалися на врегулювання організованої злочинності щодо доведення до самогубства із використанням соціальних (публічних) мереж.

Отже варто звернути увагу на ст. 110 КК РФ «Доведення до самогубства», де є наступне формулювання: «публічні виступи, публічна демонстрація творів, за допомогою засобів масової інформації або інформаційно-телекомунікаційних мережах (включаючи мережу «Інтернет»), - карається ...». У іншій статті – 110.2 КК «Організація діяльності, спрямованої на спонукання до вчинення самогубства», необхідно звернути увагу на наступні положення: «Організація діяльності, спрямованої на спонукання до вчинення самогубства шляхом поширення інформації про способи вчинення самогубства або закликів до вчинення самогубства, - карається ...». Частина 2 такої статті вказує про «те саме діяння, поєднане з публічним виступом, використанням публічно демонструються твори, засобів масової інформації або інформаційно-телекомунікаційних мереж (включаючи мережу «Інтернет»)» [14].

Проаналізувавши нормативний зміст даних статей можливо зробити наступні висновки:

1. Вони регулюють нову сферу відносин у злочині «доведення до самогубства», а саме сферу соціальних мереж «Інтернет», яка є найбільш вразливою для молодого покоління та потребує правової врегулювання з приводу розміщення на веб-сайтах злочинних суїцидальних матеріалів й інформації. Розповсюдження або демонстрація творів, публічні заклики, темою яких буде спонукання людей до суїциду (в тому числі й в мережі Інтернет) є кримінально-караним і така злочинна діяльність має більш сувору санкцію (покарання).

2. Створення окремої статті яка забороняє організацію діяльності, спрямованої на спонукання до вчинення самогубства, є дуже важливим правовим аспектом, що дозволяє боротися із організованою злочинністю у

цьому напрямку, оскільки така злочинність досить стрімко розвивається в сучасних умовах технологічного розвитку суспільства.

Також можливо побачити охоплення в КК РФ, по європейському зразку, й таких суспільно небезпечних діянь як «схиляння до самогубства» та «сприяння вчиненню самогубства». Вони закріплені у ст. 110.1 КК РФ, де для кожного з таких злочинних діянь передбачені окремі санкції, а під «сприянням» розуміється «допомога порадами, вказівками, наданням інформації, засобів або знарядь скоєння самогубства або усунення перешкод до його скоєння чи обіцянки сховати засоби та знаряддя скоєння самогубства» [11]. Отже, загалом можна відзначити важливість врегулювання організованої злочинності щодо доведення до самогубства, а також способів доведення до самогубства з використанням соціальних телекомунікаційних мереж (Інтернету) у будь-якому кримінальному законодавстві.

2.3 Способи усунення колізій у національному законодавстві з використанням іноземного досвіду.

На основі здійсненого у дослідженні порівняльного аналізу кримінального законодавства було виявлено, що більшість правових підходів розглядають таку дію як «сприяння самогубству» (ФРН) як кримінально-карану, також в окремих країнах (РФ) приділяється значна увага регулюванню «доведення до самогубства» у інтернет-мережах. Виходячи з цього виникають і деякі пропозиції щодо оптимізації українського кримінального законодавства та усунення недоліків (прогалин) в ньому шляхом об'єднання досвіду розглянутих держав.

Перш за все, ми пропонуємо включити до об'єктивної сторони злочину, передбаченого статтею 120 КК України, «сприяння самогубству» (або «надання допомоги у скоєнні самогубства»), як одну з форм схиляння, тим самим визначив кримінальну відповідальність за вказане суспільно небезпечне діяння. Таким чином, частина перша цієї статті буде мати наступний зміст:

«Доведення особи до самогубства або до замаху на самогубство, що є наслідком жорстокого з нею поводження, шантажу, систематичного приниження її людської гідності або систематичного протиправного примусу до дій, що суперечать її волі, схиляння до самогубства, а також сприяння скоєнню самогубства – караються обмеженням волі на строк до трьох років або позбавленням волі на той самий строк». Зазначимо, що поряд з цим можна поставити питання і про збільшення розміру кримінальної відповідальності через значну шкоду, яку спричиняють вказані діяння психічному здоров'ю людини, поряд із загрозою загибелі потерпілого.

Наступною зміною має бути введення додаткової кваліфікуючої ознаки у вигляді «доведення до самогубства малолітніх дітей» як потерпілих. Тим самим буде здійснено інтегрування правового досвіду Німеччини (ФРН), оскільки малолітні особи є надзвичайно вразливими до протиправного впливу з боку правопорушників та ступінь шкоди, що спричиняється вказаним діянням їх життєдіяльності є значно вищим. У зв'язку з цим пропонується доповнити ст. 120 цією кваліфікуючою ознакою шляхом введення додаткової частини наступного змісту: «Діяння, передбачене частинами першою або другою, якщо вони були вчинені щодо малолітньої особи – карається...». Поряд з цим, також пропонується введення додаткової частини у вказану статтю, яка буде включати у себе кваліфікуючу ознаку щодо «організаційної діяльності» (діяльності організованих злочинних груп), направленої на доведення жертви до здійснення самогубства, а також елемент об'єктивної сторони у вигляді закликів до скоєння самогубства у публічних виступах через масовий характер такої дії. Така частина матиме наступний зміст: «Діяння, передбачені частинами першою, другою, третьою або четвертою цієї статті, вчинені організованою групою, або здійснення закликів до самогубства у публічних виступах – караються...». Також можливо розглянути і варіанти створення окремої статті, щодо врегулювання «доведення до самогубства» за допомогою інформаційно-телекомунікаційних мереж (Інтернету).

ВИСНОВКИ

За результатами проведеного дослідження самогубства (суїциду) з точки зору кримінологічного та кримінально-правового підходів, вивчення суспільно небезпечного діяння у формі «доведення до самогубства» авторами було виявлено ряд теоретичних й практичних недоліків, а також законодавчих прогалин і протиріч у діючій редакції ст. 120 Кримінального кодексу України.

Тому, в рамках вивчення шляхів усунення відповідних теоретичних і практичних недоліків, певних правових прогалин у діючому кримінальному законодавстві, автори дійшли до наступних висновків:

1) З метою повного і комплексного охоплення дефініції сформульовано відповідну кримінологічну характеристику змісту поняття «самогубства» – це форма аутодеструктивної поведінки, яка полягає в прояві шляхом аутоагресії найсильнішої напруги деструктивної психічної енергії, що виникла під тривалим впливом системи загальносоціальних, кримінально-правових, особистісних і біологічних детермінантів, і виражена в умисному позбавленні або ж замаху на позбавлення себе життя, здійснюваному найбільш прийнятним для конкретної культури способом.

2) Окреслено основні сучасні причини самогубства, до яких належить «булінг», «сімейне насильство», «релігійний вплив» (тоталітарні деструктивні секти).

3) встановлено на сучасному етапі розвитку українського суспільства значну вразливість населення (в першу чергу молодого віку) від соціальних мереж і виявлено сучасні способи вчинення доведення до самогубства через соціальні мережі (Інтернет), з організацією відповідних злочинних груп. У зв'язку з цим запропоновано доповнити ст. 120 КК України кваліфікуючою частиною 5: «Діяння, передбачені частинами першою, другою, третьою або четвертою цієї статті, вчинені організованою групою, або здійснення закликів до самогубства у публічних виступах, засобах масової інформації чи інформаційно-телекомунікаційних мережах – караються...».

4) визначено підвищену суспільну небезпечність та високу латентність доведення до самогубства малолітніх дітей з боку батьків у зв'язку з чим запропоновано доповнити діючу редакцію ст. 120 КК України кваліфікуючою частиною 4: «Діяння, передбачене частинами першою або другою, якщо вони були вчинені щодо малолітньої особи – карається...».

5) З урахуванням досвіду зарубіжних країн виявлено додаткову форму об'єктивної сторони доведення до самогубства у формі «сприяння скоєнню самогубства», в зв'язку з чим запропоновано уточнення ч. 1 ст. 120 КК України наступним чином «доведення особи до самогубства або до замаху на самогубство..., **а також сприяння скоєнню самогубства** – караються обмеженням волі на строк до трьох років або позбавленням волі на той самий строк».

6) На теоретичному рівні було виділено наступну систему детермінант доведення до самогубства: зовнішні (загальносоціальну і кримінально-правову підгрупи) та внутрішні (особистісна і біологічна підгрупи).

7) досліджено раціональність кримінально-правової характеристики «доведення до самогубства» за допомогою інформаційно-телекомунікаційних мереж (включаючи мережу Інтернет) та організації такої діяльності у окремій статті КК України (наприклад 120¹).

СПИСОК ВИКОРАСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Brown J. From Propaganda to Brainwashing. Harmondsworth, 1963. P. 105-106.
2. Heeringen van K., Hawton K., Williams M. (2000) Pathways to suicide: an integrative approach. In: K. Hawton, K. van Heeringen (Eds.) The International Book of Suicide and Attempted Suicide, John Wiley & Sons, Chichester, New York. P. 9–28.
3. Wasserman D. (Ed.) (2001) Suicide. An unnecessary death. Martin Dunitz, London, 287 p.
4. Берн Э. Введение в психиатрию и психоанализ для непосвящённых: Пер. с англ. Симферополь: «Реноме», 1998. 496с.
5. Дюркгейм Э. Самоубийство: Социологический этюд/ Пер. с фр. с сокр.; Под ред. В. А. Базарова. М.: Мысль, 1994. 399 с.
6. Кірієнко В. О. Кримінально-правові та кримінологічні засади запобігання доведенню особи до самогубства або до замаху на самогубство: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків: ХНУВС, 2017. 18 с.
7. Кірієнко В. О. Особа жертви доведення до самогубства або замаху на самогубство. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2016. № 2. С. 105–110.
8. Кірієнко В. О. Причини та умови, що сприяють доведенню до самогубства або до замаху на самогубство. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2017. № 16. С. 193–199.
9. Кодекс України про адміністративні правопорушення: прийнятий Постановою Верховної Ради Української РСР № 8074-10 від 07.12.1984р., із змінами, внесеними згідно із Законом № 402-IX від 19.12.2019р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10> (дата звернення: 15.01.2020р.).
10. Корміло О. Явище булінгу в освітньому просторі. *Проблеми гуманітарних наук. Серія «Психологія»*. 2015. № 35. С. 174–187.
11. Куртова С. Булінг у школі // Освіта.UA : сайт. URL: http://osvita.ua/school/lessons_summary/upbring/42788/ (дата звернення: 15.01.2020р.)

12. Кримінальний кодекс України: зі змінами та доповненнями станом на 28.11.2019 (*офіційний текст*). Київ: Видавництво «Паливода А.В.», 2019. 212 с.
13. Уголовный кодекс Республики Польша / Научное редактирование канд. юрид. наук, доц. А. И. Лукашова, д-ра юрид. наук, проф. Н. Ф. Кузнецова; Перевод с польского Д. А. Барилевич. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2001. 234 с.
14. Уголовный кодекс РФ от 13 июня 1996 года № 63-ФЗ // Собрание законодательства Российской Федерации. 17 июня 1996 года. № 25. Ст. 2954.
15. Уголовный кодекс Республики Беларусь / Вступ. статья А. И. Лукашова, Э. А. Саркисовой. 2-е изд., испр. и доп. Минск: Тесей, 2001. 312 с.
16. Уголовный кодекс Федеративной Республики Германии / Науч. ред. и вступ. статья д-ра юрид. наук, проф. Д. А. Шестакова; предисловие д-ра права Г.-Г. Йешека; перевод с немецкого Н. С. Рачковой. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2003. 524 с.
17. Миньковский Г.М. Динамика и причины основных отклонений в поведении несовершеннолетних. Москва, 1968. 89 с.
18. Поляруш С. І. Поняття та проблема правового захисту від шкільного булінгу // Актуальні проблеми правової науки і державотворення в Україні в контексті правової інтеграції: матеріали Х Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 100-річчю підготовки охоронців правопорядку в Харкові (м. Суми, 20–21 трав. 2017 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Суми, 2017. С. 211–213.
19. Прібиткова Н.О. Булінг у закладах освіти: поняття, структура, причини та шляхи подолання / Сучасні проблеми правового, економічного та соціального розвитку держави: матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції (Харків, 1 грудня 2017 року). Харків: ХНУВС, 2017. С. 58-61.
20. Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України № 2229-VIII від 07.12.2017р. Відомості Верховної Ради України. 2018. № 5. Стор. 32. Ст. 35.

21. Стрельцов Є. Л. Зухвалі злочинці чи соціальні «ізгої»? Деякі міркування щодо трагічних подій у США / Юридичний вісник України. 2019. № 34/35. С. 14-15.
22. Розанов В. А. О механизмах формирования суицидального поведения и возможностях его предикции на ранних этапах развития. *Український медичний часопис*. 2010. № 75. С. 92–97.
23. Фокин А.С., Балашов Д.В. Кримінально-правовий та кримінологічний підходи до вивчення змісту поняття («самогубство» («суїцид»)). Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Реформування національного та міжнародного права: перспективи та пріоритети» (м. Одеса, 17-18 січня 2020 року). Одеса: Причорноморська фундація права, 2020.
24. Фрейд З. Печаль и меланхолия. // Суицидология: Прошлое и настоящее: Проблема самоубийства в трудах философов, социологов, психотерапевтов и в художественных текстах. М. 2001. 263 с.
25. Шустов Д. Аутоагрессия, суицид и алкоголизм. Москва: Когито-Центр, 2004. 216 с.